

Stavanger
kommune

Rammer for tilgjengeliggjøring og formidling av arkivene fra Rogaland Kunstsenter og Bildende kunstneres Forening Rogaland

Høsten 2019 avleverte Rogaland Kunstsenter (RKS) og Bildende Kunstneres Forening i Rogaland (BKFR) sine arkiver til Stavanger byarkiv. En kjapp titt i arkivene viste at det lå mye potensial til forskning og formidling i materialet. Siden arkivene inneholder bilder og trykk av kunstverk var vi klar over at materialet krevde en annen tilnærming enn vi er vant med. Det var grunnen at vi søkte støtte hos Arkivverket ikke bare for ordningen av arkivene, men også for en utredning av muligheten for publisering av materialet.

Dette notatet starter med en presentasjon av institusjonene og deres arkiver. Etterpå retter vi søkelys på reglene som gjelder for digitalisering og offentliggjøring av materiale i «kunstarkiver». Med denne kunnskapen ser vi på enkelte interessante serier i arkivene og mulighetene for å publisere materialet. Vi avslutter med en kort veiledning for publisering av materialet og refleksjoner rundt mulighetene for offentliggjøring av dokumentene.

Kunstarkiver

Kunst spiller en viktig rolle i samfunnet og er en betydningsfull del av livet for mange mennesker. Kunstnere skaper kunst. Kunstmuseer, kunstsentre, kunstforeninger, bedriftskunstforeninger formidler kunst til befolkningen. Både personer og organisasjoner knyttet til kunstfeltet skaper arkiv. For å gjøre det enkelt kalles både arkiver fra kunstnere og kunstorganisasjoner for «kunstarkiv» i dette notatet.

Disse kunstarkiver kan både inneholde originale verk, men også verk som er avfotografert, brukt i en sammenheng, så som i bøker, kataloger, utstillingsanmeldelser mm. Arkivene kan vise produksjonen til enkelte kunstnere, men også sette kunstverk og kunstnere i sammenheng med andre kunstnere, kunstinstitusjoner og samfunnet ~~mm~~. De viser hvor kunsten ble utstilt, solgt eller publisert. Videre kan disse arkivene vise hvordan kunst nådde fram til befolkningen, hvordan kunstnere organiserte seg og dermed jobbet for sine interesser, på hvilken måte formidlingen av kunst var organisert. Dette er kun noen av temaer som en kan finne svar på i kunstarkiver.

Rogaland Kunstsenter

Rogaland Kunstsenter er «en selvstendig, kunstnerstyrt formidling- og faginstusjon for visuell kunst.» (egen nettside). RKS ble stiftet i 1978. Senteret er en forening med Bildende Kunstneres Forening i Rogaland (BKFR) og Norske Kunsthåndverkere Vest-Norge, Rogaland (NKVN-R) som eneste medlemmer. Senteret arbeider hovedsakelig i Rogaland fylke, men har tett samarbeid med de andre kunstsentrene i Norge. Siden 1981 har RKS hatt sin virksomhet på Nytorget i Stavanger i en historisk

bygning fra 1906. Mest synlig i offentligheten er Rogaland Kunstsenter gjennom sine utstillinger på Nytorget og som koordinerende organ for offentlige og private utsmykkingsoppdrag i fylket. Rogaland Kunstsenter driver også med fagutvikling, verner om den kunstneriske ytringsfriheten og er et kompetansesenter for profesjonelle kunstnere fra fylket.

Arkivet til Rogaland Kunstsenter inneholder mye administrativt materiale. Vi finner lange serier med møtereferater fra styre- og representantskapsmøter, saksarkiv så vel som regnskap og årsmeldinger. De seriene som er mest spennende med tanke på formidling inneholder materiale om RKS sine utstillinger fra starten (tom. fra tiden da utstillingene ble laget i regi av BKFR) til ca. 2013, dokumenter og bilder knyttet til utsmykkingsprosjekter samt en nærmest fullstendig serie utstillingskataloger og andre egenproduserte skrifter fra RKS.

Bildende Kunstneres Forening Rogaland

Bildende Kunstneres Forening Rogaland (BKFR) er en faglig sammenslutning av profesjonelle billedkunstnere i Rogaland. Foreningen har som formål å ivareta kunstneres faglige, ideelle, økonomiske og sosiale interesser. BKFR er tilsluttet Norske Billedkunstnere. Bildene Kunstneres Forening Rogaland ble dannet i 1932 av kunstnere som ønsket å møte problemene med organiseringen av Vestlandsutstillingen. Etter noen år pause ble foreningen reetablert i 1947. I mange år har BKFR gjort mye arbeid for å tilrettelegg for kunstneres arbeid i Rogaland. Foreningen var med å etablere Rogaland Kunstsenter, Grafisk Verksted og Kunstsolen i Rogaland. I 1966 åpnet Stavanger Kunstgalleri, som var det første kunstnerstyrte galleri utenfor Oslo. BKFR er aktiv i Rogalands kunstliv ved å ha medlemmer i mange styrer og utvalg, så som Regionalt samarbeidsutvalg (RSU), representantskap og styret i Rogaland Kunstsenter og Vestlandsutstillingens styre.

Arkivet til Bildende Kunstneres Forening Rogaland inneholder møteprotokoller fra generalforsamlingene, styremøter og medlemsmøter, korrespondanse og medlemsmapper. Det sistnevnte er det mest interessante materiale sett fra et formidlingsståsted. Medlemsmappene inneholder, ved siden av innmeldingsskjemaet, en del dokumentasjon om kunstnerne, så som avisutklipp, CV-er og utstillingsmateriale.

Lovene som gjelder for vårt materiale

Det finnes mange kunstkiver på norske arkivinstitusjoner. Disse er underlagt lovverkets gjeldende innsynsregler. Arkivene er ofte fritt tilgjengelig for innsyn med de begrensninger som lovene setter, f.eks. personvern og taushetsplikt. Men i tillegg kan giver eller deponent for privatarkiv sette begrensninger for både innsyn og bruk, jfr. arkivlova § 16 andre og tredje ledd.

Som arkivinstitusjon har vi lov å kopiere materiale som ligger i våre arkiv både fysisk og digitalt.

Dokumenter og materiale som ikke er underlagt opphavsrett, kan vi publisere dersom det ikke er satt begrensninger i andre lover eller gjennom avtaler med giveren/deponenten. Det gjelder stort sett offentlige dokumenter, som brev, utredninger og rapporter utgitt av offentlige instanser.

Opphavsrett

Kunstarkiver kan inneholde både originale verk og dokumenter som avbilder åndsverk eller bruker kunstverk som illustrasjon. Dermed er disse dokumenter underlagt begrensninger knyttet til publisering.

I materialet som Stavanger byarkiv har overtatt finnes det mange dokumenter hvor opphavsrettslig beskyttete verk er brukt/avbildet. Det er stort sett kunstverk fra følgende verkstyper som er nevnt i åndsverksloven som er brukt:

g) malerier, tegninger, grafikk og lignende billedkunst

h) skulptur av alle slag

og

j) billedvev og gjenstander av kunsthåndverk og kunstindustri, både forbildet og selve verket.

Alle kunstverk er beskyttet av åndsverksloven. Åndsverksloven § 2 andre ledd beskriver hva som forstås som et åndsverk: «Med åndsverk forstås i denne loven litterære eller kunstneriske verk av enhver art, som er uttrykk for original og individuell skapende åndsinnsett ...» Videre heter det i § 2 første ledd at «Den som skaper et åndsverk, har opphavsrett til verket, og betegnes som opphaver.»

Åndsverksloven § 3 definerer innholdet av opphavsretten som enerett til å «fremstille varig eller midlertidig eksemplarer av åndsverk, uavhengig av på hvilken måte og i hvilken form dette skjer», samt en enerett til å «gjøre verket tilgjengelig for allmennheten».

I hovedsak varer opphavsretten 70 år etter opphaverens dødsår. Hvis det er flere opphavere gjelder dødsåret til den lengstlevende, jf. Åvl. § 11.

Unntaket for denne paragrafen er kunstverk plassert i det offentlige rom, f.eks. skulpturer og veggmalerier, jf. Åvl. § 31. Disse kan fritt avbildes.

Mange av dokumentene i arkivene er publiserte skrifter, både egenproduserte skrifter av RKS eller BKFR og skrifter produsert av andre aktører som viser kunstneres verker. Eksempler ~~for disse~~ er utstillingskataloger, invitasjoner til utstillingsåpninger, brosjyrer osv. Her er det ikke alltid mulig å finne ut hvem som har bidratt til produksjon og utforming. I tilfeller der man ikke kan identifisere hvem som har bidratt til produksjon og utforming, legges det til grunn 70 års vernetid fra publikasjonen eller verket først ble offentliggjort, jf. Åvl. §12. Er kunstverk avbildet må en i tillegg ta hensyn til § 11 i åndsverksloven.

Ut ifra de nevnte reglene ser vi at muligheten å publisere materialet med avbildet kunst fra våre arkiver er underlagt sterke begrensninger i nåtiden.

For å kunne publisere materialet er det mulig å inngå avtaler med rettighetshavere eller deres stedfortredere. BONO opphavsrettsorganisasjonen for kunstnere som skaper visuelle verk. Den representerer over 2.500 norske kunstnere og forvalter opphavsrettighetene deres. BONO har framforhandlet rammeavtaler for virksomheter som har jevnlig behov for å avbilde kunstverk, bl.a. for museer, kommuner o.l. med kunstsamlinger, bildearkiv og undervisningsinstitusjoner.

Nasjonalbiblioteket er ansvarlig for å samle inn og bevare alt publisert materiale i Norge. De skal også gjøre materialet tilgjengelig. Gjennom en avtale med Kopinor har Nasjonalbiblioteket digitalisert og publisert norske bøker utgitt fram til år 2000. Blant dette materialet er det noen utstillingskataloger fra Rogaland Kunstsenter.

Personvern

Kunstarkiver kan inneholde taushetsbelagte opplysninger. Disse opplysninger kan verken gis innsyn i til uvedkommende eller publiseres. Her er det forvaltningsloven og personopplysningsloven som gjelder.

Private aktører, som foreninger, bedrifter, stiftelser, har mulighet å behandle personopplysninger for å oppfylle sine rettslige forpliktelser, samt etter samtykke og/eller avtale. De har også adgang til å bevare personopplysninger i eget arkiv til arkivformål i allmenhetens interesse jf.

Personopplysningsloven § 8. Dette fordrer at den private virksomheten oppfyller nødvendige garantier ved behandling for arkivformål, jfr. Personvernforordningen art. 89. Når arkivene er overført til et offentlig arkiv, har arkivet rett til å arkivere personopplysninger til arkivformål, jf. Personopplysningsloven § 8.

Personopplysninger som er bevart i privatarkiver, og som ikke er taushetsbelagte, kan det gis innsyn i.

Å publisere dokumenter med personopplysninger går ut over arkivformålet. Det er ingen automatikk i at et dokument som det kan gis innsyn i også kan publiseres på nett. Her må enten formålet vurderes, gjøres en avtale med personen det gjelder eller ventes til personen ikke lenger er i live og GDPR ikke lenger er gjeldende.

I følgende avsnitt ønsker vi å se på hva disse reglene betyr for materialet i våre arkiver som vi kunne tenke oss å gjøre offentlig tilgjengelig.

Dokumenter/serier i arkivene fra Rogaland Kunstsenter og Bildende Kunstneres Forening i Rogaland

Lysbilder med kunstneriske arbeider

I arkivene finner vi to serier med lysbilder av kunst.

Kunstnere som ble opptatt som medlem i BKFR ble i mange år bedt om å sende inn 10 lysbilder med egne arbeider. Bildene ble samlet i et lysskap og forvaltet av Rogaland Kunstsenter. Formålet med å samle disse bildene var muligheten for å kunne formidle disse til diverse prosjekter. (Kilde: korrespondanse i diverse kunstnermapper i BKFR sitt arkiv)

Rogaland Kunstsenter var ansvarlig for mange utsmykkingsprosjekter i offentlig og privat regi i Rogaland. Disse prosjektene ble i mange år dokumentert fotografisk. Lysbildene ble samlet i en egen serie.

Fra disse seriene har vi kun lov å publisere bildene med kunstverk som permanent står utendørs i det offentlige rom, dvs. skulpturer og veggmalerier. Offentlig finansiert kunst som står eller henger innendørs faller utenfor dette unntaket i åndsverkloven § 31.

Utstillingsmapper

Arkivet fra RKS inneholder en så å si fullstendig serie med materiale fra kunstsenterets utstillinger. Utstillingsvirksomheten til RKS begynte egentlig allerede i 1966 da BKFR startet et eget kunstgalleri for foreningens medlemmer. Etter opprettelsen av RKS i 1978 overtok senteret denne virksomheten. Serien går tilbake til 1974. I mappene fra utstillingene finner vi en rik dokumentasjon av utstillingene. Materiale strekker seg fra avtalen om utstillingen og korrespondanse om støtte til utstillingen, over

invitasjoner, plakater, pressemeldinger, utstillingskataloger og prislister til informasjonsmateriale for spesielle grupper, f.eks. skoler og barnehager.

Fra serien med utstillingsmapper i arkivet til RKS har vi bare mulighet til å publisere dokumenter som ikke avbilder kunstverk som korrespondanse, prislister og pressemateriale. Denne typen dokumenter utgjør kun en brøkdel av arkivserien. Publisering av kun disse ville tegnet et mangelfullt og feilaktig bilde av innholdet i utstillingsmappene. Ved ønske om offentliggjøring av materialet som avbilder kunstverk må opphavsrettighetene for hvert enkelt dokument avklares, jf. Åndsverksloven §§ 11, 12 og 38.

Medlemsmapper BKFR

På 1980- og 1990-tallet førte BKFR et arkiv over sine medlemmer. I mappene, som er ordnet alfabetisk på etternavn, ble korrespondanse ang. medlemskapet, avisutklipp, pressemeldinger samt materiale knyttet til kunstnerens arbeid samlet. Dette arkivet er dermed en god kilde til Rogalandskunstnere og deres virke. Denne oppfatningen fikk jeg bekreftet i samtaler med Helga Nyman, konservator ved Stavanger kunstmuseum, som informerte meg at det var mindre vanlig for kunstnere for en tid tilbake å dokumentere sine arbeider.

Mappene over medlemmene til BKFR er det viktig å bevare. De gir både en oversikt over foreningens medlemmer, men også innblikk i arbeidet til kunstnerne i det aktuelle tidsrommet. Dermed kan disse være en viktig kilde for kunsthistorikere.

Mange av dokumentene i mappene er berørt av begrensningene knyttet til publisering. De inneholder beskrivelser av produksjonen til kunstnere og viser deres kunstverk. Offentliggjøring av disse ville vært i strid med reglene i åndsverkloven. Det vil si at hvis dokumentene inneholder avbildninger av kunstverk, kan de ikke publiseres fritt før etter 70 år etter kunstnerens dødsår.

Andre dokumenter inneholder personopplysninger som vi har lov å bevare for arkivformål etter GDPR. Publisering av personopplysninger er ikke regnet som del av arkivformålet, men utgjør et nytt formål. Ifølge reglene i GDPR er dermed publisering ikke aktuelt så lenge kunstneren er i live. Etter kunstnerens død kan vi publisere dokumenter som ikke inneholder taushetsbelagte opplysninger. Men dokumenter som inneholder bilder av kunstverk må vi vente med til 70 år etter kunstnerens død.

Siden mappene er ufullstendige uten utstillings- og pressemateriale rundt kunstnerne og det kan være problematisk å offentliggjøre medlemskjemaer og CV-er, er heller ikke denne serien mulig å publisere.

Konklusjon

Undersøkelsen fram til nå viser at det er kun en liten del av materialet som vi har identifisert som særlig interessant for kunstinteresserte, kan offentliggjøres innenfor lovens ramme. Men som arkivarer ønsker vi ikke kun å bevare historien, men også gjøre tilgjengelig for allmennheten. Så spørsmålet er, finner vi noen muligheter til det? Avtalelisenser med BONO og avtaler med Kopinor etter forbilde til Nasjonalbiblioteket kan gjøre det mulig.

Inntil videre gjør vi arkivene tilgjengelig for forskere og andre interesserte gjennom å publisere arkivkatalogene på arkivportalen.no. Ønsker en etterpå bruke materialet fra arkivet i en publikasjon eller på nettet er det ens eget ansvar å sørge for å holde seg inn forbi lovens rammer.